

Gerda M. Weidlein:

A magyarországi németiség sorsa a II. világháború után

(Festschrift, 60 Jahre St. Gerhards-Werk – Stuttgart 2012.)

A második világháború végén Magyarország volt az egyetlen olyan állam, amely a náci Németországgal 1944-ig fennálló szövetséges viszonya ellenére saját maga fogott hozzá a német származású kisebbségének, mint népcsoportnak a fölszámolásához.

Az e célból meghozott rendelkezések mindegyike tudatilag már a háború előtt elő volt készítve, sőt részben foganatosítva is lett.

A Magyarországi német lakosság elleni atrocitások az oroszországi kényszermunkára deportáláshoz való összegyűjtéssel kezdődtek. Az 1944. december 22-én megjelent 0060 számú szovjet katonai parancs minden munkaképes német származású személy mozgósítását rendelte el a front mögötti területek helyreállítási munkáira, amelyről aztán csak később derült ki, hogy az évekre szóló oroszországi kényszermunkát jelentett. Az Ideiglenes Magyar Kormány és a szovjet katonai hatóságok közti megállapodás alapján mentesültek a munkaszolgálat alól azon svábok, akik a magyar kormány megbízottak megállapítása és igazolása alapján a német nevük ellenére, magyarnak voltak tekintendők.

A magyar helyi szervek a német lakosság letartóztatásait már jóval az 1945. január 20-i fegyverszüneti megállapodás előtt megkezdték, és olyan méreteket öltöttek, hogy eredményeként az érintettek számát (pontos adatgyűjtés hiányában csak becsülve) 44000 és 80000 közé tehetjük.

A kényszermunkára történt elhurcolások ügye a magyar történetírásban az 1980-as évek végéig olyannyira tabu-téma maradt, hogy a mai napig sem tisztázódott az, hogy szovjetekkel folytatott tárgyaláson a munkaszolgálatra kötelezésnek a svábokra történő koncentrálásban a magyar fél milyen szerepet játszott. Az elhurcoltak 25%-a soha nem tért haza, a többiek is legyengülve, egész életükre szóló betegséggel terhelve érkeztek csak meg. Ez az elhurcolás volt az egyetlen olyan intézkedés a svábokkal szemben, amelyért a felelősség nem kizárólag Magyarországot terheli, mert a megszálló Vöröshadsereg is közreműködött benne. Az összes további megtorló intézkedésre a magyarországi pártok kezdeményezése alapján a kormány rendelkezésére került sor, amelyek semmilyen mértékben sem írhatók a szövetségesek számlájára, bár a magyar történetírás propagandája ezen intézkedések némelyikét kifejezetten ebbe az irányba hárítja el.

Ezen intézkedések között elsőként említendő, hogy megkísérelték a korábban megkezdett nemzeti agrárpolitikát beteljesíteni, amelynek a

nagybirtokok terhére tervezett földreform-szakasza az ország feudális struktúrája miatt elakadt. Ehelyett Horthy kormányzó javaslatára egy koronatanácsi határozat 1931. február-márciusában egy másik belpolitikai célt tűzött ki, nevezetesen azt, hogy a többnyire svábok lakta határmenti körzetekben és a nemzetiségi területeken a földeket „megbízható” magyar kezekbe kell adni. Ebből fakadóan és e célnak megfelelően hirdette ki Dálnoki Miklós Béla vezette Ideiglenes Kormány a 600/1945 M.E. számú földreformtörvényt. Ez az intézkedés a nagybirtokok kártalanítás ellenében való kisajátítását, a hazaárulók (a korábbi nyilaskeresztesek, nemzetiszocialisták és más fasiszták) a Volksbund tagok továbbá háborús bűnösök és népellenségek földjeinek kártalanítás nélkül történő elkobzását rendelte el. A kártalanítás nélküli kisajátítások személyi körének definíciója által a rendelkezés egy büntetőintézkedéssé lett, azokért a „bűnökért”, amelyeket az érintettek az éppen előzőleg felbomlott rendszer alatt követhettek el.

Ugyanakkor ezeknek a „bűnöknek” a közvetlen vizsgálattal történő alátámasztását a törvény nem rendelte el. Rendes bírósági tárgyalás nélkül a kollektív bűnösség kimondása jegyében történt meg a törvény hatálya alá vont közösség kifosztása. Az olyan pártokban és egyesületekben való tagságért történt meg a bűnössé nyilvánítás, amelyek a maguk idejében törvényesek voltak. Az akkor is érvényben volt alapszabály –mullum crimen sine lege- szerint (nem lehet törvénysértés a törvény megléte nélkül) ez jogilag sem volt megengedhető. Ráadásul pedig a Volksbund-tagság és a Waffen SS-ben való szolgálat (ami az ide behívottak „népellenesség” és „háborús bűnös” minősítéséhez vezetett) az akkori magyar kormányzat által vagylagos alapon kifejezetten engedélyezett volt, illetve a náci kormányzattal kötött megállapodásokkal (1942-1944 között a sváboknak a Waffen ss-be történő besorozására), a magyar kormányzat saját maga idézte elő. A magyarországi svábok kifosztása a magyar kormány részéről nélkülözött tehát minden jogalapot, ezért az érintettek kirablásának kell azt minősíteni.

A földreformrendelet 1945. április 27-én és június 30-án kelt második és harmadik végrehajtási utasítása tartalmazta a kifosztottak internálását vagy az országon belüli széttelepítését is, amely további megsemmisítő csapást kívánt mérni a svábság közösségi létére. A csoportos letelepülés lehetőségének kizárására azért került sor, hogy az egyes családok a faluközösség támasza nélkül nyelvüket és kultúrájukat tartósan már ne őrizhessék meg, hogy így végérvényesen asszimilálódnuk kelljen.

A kisebbségek védelméről, azok nyelvének és kultúrájának védelméről szóló gondoskodás már akkor is érvényes előírás volt, mert azt a Magyarország által is aláírt Trianoni Békeszerződés 54-60. cikkelye tartalmazta. A magyarországi svábságnak minden hazai, és nemzetközileg érvényes jog ellenére történt jogfosztása, a vagyonából történt kiforgatása, internálása és széttelapítása, valamint az identitásának megtörésére irányuló tartós rágalmozása a magyar kormányzatnak abban az elhatározásában érte el csúcspontját, hogy az országból őket kitoloncolja.

1945. május 26-án a magyar kormány azzal a kéréssel fordult a szovjetekhez, hogy az országból kitelepíthesse azokat „a svábokat, akik a hitlerizmus kiszolgálói voltak”. 1945. augusztus 2-án a szövetséges hatalmak a Potsdam-i jegyzőkönyv 13. cikkelyében a kért engedélyt megadták, a Németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács pedig hozzájárult, hogy az amerikaiak által ellenőrzött németországi zónába 500.000, Magyarországból kitoloncolt svábot befogadjon. Az 1945. őszi parlamenti választásokon nyertes kormánynak (Tiboly Zoltán, Kisgazdapárt) sürgős feladatai között egyik legfontosabb volt az, hogy már 1945. december 22-én meg is hozhassa a „Magyarországi német lakosságnak a Németországba történő áttelepítéséről szóló 12330/1945. M.E. számú határozatot. Ennek 1. cikkelye elrendeli, hogy „Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár aki:

- az utolsó népszámlálás alkalmával német nemzetiségi hovatartozását vagy német anyanyelvét megvallotta, vagy
- a már korábban magyarosított nevét – az időközben életbe lépett rendelet alapján – ismét német hangzásúra változtatta vissza.

A kiutasítás alapjául, amely teljes vagyonvesztéssel is automatikusan együtt járt, elegendő volt a nemzetiségi hovatartozás és az anyanyelv megvallása! Íme a kísérlet arra, hogy egy népcsoportot csakis kizárólagosan az etnikai hovatartozása miatt semmisítsenek meg!!! Ezzel érte el tetőpontját az a fajvédő eszmeiség, amelyet a magyar költők és írók a XIX. század óta propagáltak. A nemzet szemléletformáló vezéreiként és a politikusok nevelőatyjaként ők tűzték ki célként, a soknemzetiségű „Magyarországon az etnikailag egységes nemzetállam ideájának megvalósítását, ahol kizárólag csak a magyarokat illetik meg az állampolgári jogok, és a többiek csak a nélkülözhető vendég” státusát kaphatják meg. Ez lett a vége annak a Szent István-i felfogásnak, amely évszázadokon át a sokféle magyarországi nemzetiségek együttélését lehetővé tette. A magyarországi svábok létének ilyen módon megindokolt felszámolása megfelel a népiirtás fogalmának is, amely az ENSZ-nek a népiirtások megakadályozására és megbüntetésére 1948. december 9-én meghozott konvenciójában nyert meghatározást. Nem a magyarok

érdeme, hogy a svábok, mint népcsoport elleni támadás nem teljes sikerrel zárult. 1946. január 19-én indult az első tehervonat a budaörsi svábokkal megrakva Németország amerikai megszállási övezetébe. A kitoloncolások első hulláma kisebb-nagyobb elakadásokkal eltartott 1946 novemberéig, amikor az amerikaiak további szállítmányok befogadását már megtagadták. A magyar kormány kérésére ekkor nyitották meg az oroszok a szovjet megszállási övezetbe történő befogadás lehetőségét, amely 1948-ban a Szászországba irányított utolsó transzporttal végleg lezárult. Az 1950-ben megállapított adatok szerint Németországban kereken 178.000, Ausztriában 12.000, és a szovjet megszállási övezetben kb. 50.000 magyarországi sváb került befogadásra.

A hazájában maradt magyarországi svábság a következő években az erőszakos asszimilációs intézkedések egész sorának lett kitéve. Állami és társadalmi eszközök hatékony alkalmazásával saját gyökereitől elidegenült állapotba került. Az asszimilációs intézkedések az évtizedek múltával mára lényegesen lecsillapodtak, azonban svábságnak a magyarságba történő beolvasztása továbbra is élő cél.

Kezdetben a gazdasági asszimiláció is eszközül szolgált.

A magyarországi svábok 1941-ben még 86.8%-ban paraszti foglalkozásnak voltak, a kifosztásuk és szétszóródásuk után alárendeltebb foglalkozást kaphattak (pl. hogy a Szlovákiából betelepített magyarok cselédei vagy szolgálói lehettek) vagy kézműves, esetleg ipari foglalkozásra válhattak. Mindenütt azonban arra kényszerültek, hogy a magyar gazdasági feltételekhez illeszkedjenek. A házaik visszavásárlásával amennyiben az lehetséges volt, sokáig nem segíthettek magukon, mert 1952 után beindult a vegyes nemzetiségű termelőszövetkezetek létrehozása (1961-ben befejeződött a szervezésük), ahol önálló gazdálkodásra megint csak nem adódott lehetőségük. Ma már az asszimilált személyek előtt a társadalom és a gazdaság által kínált valamennyi lehetőség nyitva áll.

A gazdasági elnyomással párhuzamosan 1945 után mélyreható pszichológiai retorziók is életbe léptek, amelyek a tudati asszimiláció céljával a saját közösségeiktől való elszakításra irányultak. Az 1945. december 22-i kitelepítési rendeletet is csak 1950. március 25-ével helyezték hatályon kívül, így a jogfosztás és megfélemlítés az öt éven keresztül folyamatosan lehetséges kitoloncolás damoklész kardját az 1949-es új alkotmány sem hátrította el fölülük. Mindamellet folyamatos volt a svábság büntudatának kialakítása és folyamatosan a felszínen tartása azért, hogy a Magyarországon bekövetkezett második világháborús katasztrófaért őket lehessen felelősnek tekinteni. A népcsoport önérzetének elpusztításában a legmélyebben ható tényező

volt az a kiáltóan igazságtalan kirakatper, amelyben a magyar Népbíróság. Dr. Basch Antal népcsoportvezetőt, mint háborús bűnöst halálra ítélte és 1946 januárjában kivégeztette. Ez a halálos ítélet a mai napig a svábság vezeklésének helyettesítéseként, és ezzel a bűnösség beismeréseként értelmezendő. Éppen ezért az ítélet revíziójára gondolni sem lehet, jóllehet a kivégzés már 1956-ban joghalálnak bizonyult, amely a perakták 1999-ben történt nyilvánosságra hozatalával ismételt beigazolást nyert.

A svábok gyalázásának szakadatlan folyamatában a „büdös sváb” a „buta sváb” jelzők hangoztatása csak egy kiegészítés a saját származásuktól való elidegenítés pszichológiai folyamatában. Az egyetlen vád, a „kollektív bűnösség” elve időközben, mint tarthatatlan állítás visszavonásra került de ez is csak az 1989-es rendszerváltással összefüggésben történhetett meg. A gazdasági és pszichológiai pergőtűzzel párhuzamosan folyt a svábok nyelvi asszimilációja. A 60-as évek elejéig a német, mint nyelv használata az újságokban, a rádióadásokban, iskolákban, istentiszteleteken előadásokon és a munkahelyeken tilos volt. Közben generáció nőtt fel, amelyiknek a saját nyelve már csak a nagymamáik nyelvévé vált, és akiknek a gyermekei a német beszédet sem értik már meg.

A németet, mint kultúra közvetítő nyelvet is száműzték. Még a 80-as évek végén is kockázatos vállalkozás volt a magyarországi svábok maradékának szájhagyományos kultúráját akár csak feljegyezni is. Ma már a számtalan sváb nyelvjárás többsége kihalt és sehol sem játszik már szerepet. Az iskolai német nyelvoktatás sok nehezítő körülménnyel hátráltatva csak 1952-től kezdődött el, majd 1956-ban a bajai III. Béla Gimnáziumban nyílt meg az első nyelvtagozatos osztály. Időközben az iskola Frankel Leo Gimnázium néven önállósult, de éppen annyira kevésbé lett német iskolává, mint a többi olyan magyar oktatási intézmény, amelyben a német nyelvet, mint idegen nyelvet tanítják. Ezekbe az iskolákba nem is elsősorban a sváb szülői háttérrel rendelkező gyermekek járnak, hanem a középréteghez tartozó magyar családok gyermekei, akiknek a szüleik a társadalmi érvényesülésben a német nyelv elsajátításával jobb gazdasági jövőt szeretnének biztosítani. Ezért bizonyul többnyire hiábavalónak a magyar-német ország közti megállapodás (1987.) alapján az ilyen intézményeknek a német nemzetiségű diákok cserekapcsolataira nyújtott németországi támogatás is. Ezen kívül az ilyen „német iskolák”-nak is ugyanaz a tanterve, mint a magyar iskoláknak, nevezetesen az itt használt tankönyvek nem tartalmazzak még csak utalást sem azokra a teljesítményekre, amelyekkel az ország németsége az ország kultúrájához és fejlődéséhez

hozzájárult, és semmi olyat sem, amely a minden németre vonatkozóan fentebb vázolt dehonesztáló megjegyzések mellett a gyerekek érdeklődését a saját etnikumuk iránt felkeltené, és abban őket megtarthatná.

A nyelvi asszimilációhoz szorosan kapcsolódik a kulturális asszimiláció, amely a többségi társadalom uralkodó értékeit a kisebbségekre erőlteti. Az 1989 után keletkezett német egyesületek nagy száma egy reményteljes újrakezdést jelez, amely a Manherz Károly által 1955-ben elsőként kezdeményezett „Kulturverband der Deutschen Werktätigen in Ungarn”-hoz képest fordulópontra jelent. Azért ajánlott az óvatosság, mert ezek az egyesületek könnyen válhatnak az asszimiláció kiszolgálóivá. Éppen így kevésbé értékelhető az egészséges kisebbségi kultúra jeleként a sok kórusnak a gyakran nem is értett, vagy magyarul előadott dalok éneklése, amelyek tagjai az éneklés mellett magyarul szórakoznak, vagy azoknak a táncsoportoknak, amelyek az utánérzés-szerű öltözködésekben nem is értik mit táncolnak, amit persze ők német táncnak neveznek, és a fúvószenekarok, amelyek a német zenét az ünnepi sátor romantikával azonosítják. A népi kultúra, mint folklór pusztán szórakozássá zsugorodik, és erejét veszítve így kölcsönöz hamis identitást.

Az erőltetett asszimiláció fentebb leírt formái sikerének garanciáit a politikai asszimiláció biztosítja, amely kisebbségek politikai jogának tagadásában nyilvánul meg. Erre az 1993-as nemzetiségi törvény sem hozott megoldást. Jóllehet a kisebbségi önkormányzatok megalakultak, azonban ezeket nem az adott kisebbséghez tartozók, hanem az össznépszerűség választotta meg. Így politikai súlya sem lett, és a parlamenti képviselőjük sem valósult meg. A pénzügyileg rosszul ellátott 270 német kisebbségi önkormányzat arra sem képes, hogy legalább egyetlen saját újságot adjon ki.

A 2001 februárjában tartott népszámlálás adatai, a bármilyen irányultságú magyar kormányok töretlenül folytatott beolvasztási politikájának sikerét igazolják. Jóllehet a német nemzetiséghez tartozást bevalló 63233 személy kétszer annyi, mint a 1990-es népszámlálás 30824 személye, a háború utáni üldöztetések ellenére a hazájában maradt legalább 170000-es népcsoport közel kétharmad része mára magától értetődően a magyarságba olvadtnak tekinti magát.

Fordította: Stelczer Péter